

Ömsesidighet i relationer en utmaning för dagens män

Aktuell teori om mannens psykologiska utveckling betonar "självets" primära betydelse, utan att behandla hur mannen fungerar i relation med andra. Eftersom män såväl som kvinnor har en grundläggande längtan efter nära gemenskap är det mer fruktbart att betrakta "det relaterande självet" som process, än "självet" isolerat.

Detta föredrag presenterades första gången vid ett kollokvium på Stone Center, Wellesley College, Wellesley MA den 7 november 1990.

Jag har nu levt i tolv år med relationsmodellen, sett hur Janet Surrey varannan måndagkväll gått iväg till sitt "möte hemma hos Jean" och själv suttit i föreläsningssalarna och sett hur detta revolutionerande arbete vuxit fram. Det tar lång tid att få teorin att sjunka in i medvetandet, att förstå vad som menas med "relationen", "ömsesidigheten i relationen" och "relationens rörelsemönster". När jag började förstå, kände jag mig glad och lätt om hjärtat och tänkte: "Detta är sant". På samma sätt som kvinnor känt att de traditionella teorierna om mänsklig utveckling inte stämde på dem, kände jag alltmer att dessa teorier inte heller stämde med mäns erfarenheter. För tre år sedan började Janet och jag att erbjuda workshops under rubriken "En ny syn på relationer mellan kvinnor och män: kreativitet och kraft", och jag började tillämpa relationsmodellen på mäns psykologiska utveckling. Min avsikt med att presentera mitt arbete är inte att gå igenom alla aspekter av mäns utveckling, utan specifikt att se på mäns utveckling i relationer, i ett relationsperspektiv.

Jag utgår från min egen erfarenhet – jag är man, privilegierad, heterosexuell, vit, medelklass, amerikan – och mitt arbete har sina begränsningar i dessa förhållanden. När jag beskriver allmänna drag i mäns erfarenheter,

påstår jag inte att de gäller för alla män. Jag använder vad jag lärt mig under nästan tjugu år som psykiater, med kvinnor, män och par som patienter, och använder data från våra workshops, från min undervisning inom läkarutbildningen, mitt arbete som författare av romaner och skådespel, samt naturligtvis mina relationer till Jean Baker Miller, Irene Stiver, Judy Jordan och Sandy Kaplan. De som känner till Janet Surreys arbete kommer också att känna igen henne i mycket av vad som nu följer.

I en artikel 1983 med rubriken Vredens konstruktion hos kvinnor och män använde Jean Baker Miller min första roman, *The House of God*, som byggde på erfarenheter från min egen utbildning till läkare, för att "visa hur många känslor – rädsla, skräck, sorg, isolering, och särskilt smärta och sårbarhet – vänds i aggressiva handlingar, t o m sadism... När livet går till så, lär sig deltagarna ett förbluffande förnekande av verkligheten."

Jean avslutade sin artikel med dessa ord: "Ett sanningsenligt, respektfullt ömsesidigt utbyte, baserat på båda könen upplevelser – särskilt när dessa kombineras med undersökning av andra förtryckta människor – kan leda oss fram längs en väg av ökad dialog. Och jag tror att en sådan dialog är den enda vägen till vidare förståelse av den psykiska utvecklingens realiteter och – i denna tid av kärnvapenhot – även till vår egen överlevnad."

Det är i denna anda jag nu presenterar mitt arbete.

Som ett exempel på vad man ofta kan se hos män i deras relationer, skulle jag vilja citera några rader ur min andra roman, *Fine*. Doktor Fine håller på att utbilda sig till psykoanalytiker och är gift med Stephanie, som startat en karriär som ståupp-komiker.

Efter en stund sa hon:

–Du, Fine, vad känner du för oss? Jag måste veta vad du känner innan jag går till jobbet.

Fine var full av känslor för sitt arbete och för sin inre värld, men det överraskade honom att han inte visste vad han kände för henne, hon som var hans hustru. Ju mer han försökte, dess mindre visste han. Djävlar, tänkte han, jag är blockerad!

– Vad tror du att jag känner?

– Jag är inte din patient, grabben, jag är din fru! Du behöver bara säga vad du tycker om mej innan jag går, okej?

Fine kände sig ännu tommare när hon pressade honom, och sa:

– Pressa mej inte.

– Kom igen nu, vi tar inte den svängen igen, den är urgammal: Jag frågar, och du ser det som ett angrepp snarare än som en inbjudan, du drar dej undan; jag frågar en gång till, du backar igen; jag känner mej avvisad och vild och galen, du blir helt livlös och börjar analysera - men snälla rara, inte nu – det enda du behöver göra är att tala om för mej vad du känner, för mej, för oss, nu.

Ordet "känner" hängde i luften som en droppe på en kvist, darrade, tippade över, föll. Fine märkte hos hustrun samma ångest som han just känt hos sin hysteriska patient. Men berövad lyxen att få analysera den, kände han sig förlamad. Hennes fråga kändes som ett krav, och i tystnaden kände han sin kyla och tomhet. Han hörde henne, han visste att det var viktigt för henne, han ville svara – men han kunde inte. Hade han avslutat sin egen analys i förtid? Nej, det är inte jag som är problemet, det är hon och hennes neurotiska hunger. Utanför skrånade måsarna, och Fine vände blicken mot fönstret och såg hur de dök mot avfallet som slängdes ut från färjan mellan Hull och Boston. Han kände sig instängd i tystnad.

– Du har det visst inte så lätt med relationerna, va, Fine?

– Nej, sa han lättad, jag har inte det. Karlar har inte samma förmåga till empati som kvinnor.

– Du menar att männen är sämre på att hantera sina relationer?

– Inte på långa vägar så bra som kvinnor.

– Hur vet du det?

– Jag är expert på empati.

– Hahaha!

Hon exploderade av skratt.

–Du expert? Du är den minst empatiska person jag känner!

–Javisst, sa han belåtet.

–Det är ju därför jag är expert – jag kan vara fullständigt objektiv.

– Försök inte, Fine! Det finns män med empati, tro mej, jag har träffat såna. Män hittar ett sätt att klara sina relationer när dom förstår att det gäller livet, deras liv.

Separationen viktig i traditionella teorier

De flesta teorier om mannens utveckling utgår från "självet", inte "självet-i-relation". Tills helt nyligen har flertalet teorier om människans utveckling formulerats av män och ansetts gälla både män och kvinnor. Men om man försöker använda en modell som arbetar med relationer – existerande, brutna eller kränkta – för att studera mannens utveckling, står det klart att männen själva är formade av en erfarenhet som är i grunden olik den som formar kvinnorna, nämligen den avbrutna närkontakten med modern, det som krävs för att mannen skall bli man.

Jag vill här kort kommentera några vanliga utvecklingsteorier. Freud hävdar att män och kvinnor kommer till världen som isolerade "själv", födda med ursprungliga sexual- och aggressionsdrifter, och att människorna går igenom det ena utvecklingsstadiet efter det andra som ett tåg från station till station efter en angiven tidtabell. Gossen drar sig undan från sin mor och förnekar henne i den heroiska oedipusfasen, vilket är viktigt för att skapa en solid, självständig, könsmässig och sexuell identitet. Genom vissa invecklade teoretiska svängar blir kastrationsångesten en del av ett starkt manligt superego. Man talar om "den pre-oedipala modern", vilket säger något om var värderingen ligger; om vi tycker att vi måste använda sådana termer, varför inte lika gärna "den post-iokastiska sonen"? Identifikationen med fadern byggs upp genom konkurrens, fruktan och förnekande, inte genom en önskan om nära kontakt. Det lägger grunden till en hierarki – dvs ett patriarkat – och till dominans, privilegier, äganderätt till kvinnor samt mäns fruktan för andra män. Identitet kommer före intimitet. Män får lära sig att kämpa för makten över och äganderätten till en kvinna, och ska sedan, trots denna kontext, ha nära

relationer med henne. Förutsatt överföringsförmågan menar Freud att verkliga och nära relationer är svåra för att inte säga omöjliga att uppnå; vi kommer alltid att ropa till varandra över en oöverstiglig klyfta.

Erikson (1963) och nyfreudianerna är inne på samma linje, men förlänger utvecklingen till vuxen ålder och påpekar att vi bör titta efter vem som står på stationen när vi stannar där. Från grundläggande förtroende styr vi kosan mot autonomi, aktivitet och identitet, och sedan, efter puberteten, till intimitet därtill drivna av sexualiteten. Först efter denna sexuella intimitet kommer vi till skapandet, medverkan i andras utveckling. Först när självet uppnått en viss mognad kan vi verkligen lära oss att ingå i relationer med andra.

Objektrelationsteoretikerna Kernberg (1976) och Mahler menar att vi söker objekt för att tillfredsställa våra drifter, inte för att skapa relationer. Nyckeln till utvecklingen heter separation/individuering – vad Mahler kallar att "kläckas" fram ur den omslutande modern, varigenom människan blir mera internt organiserad med klara gränser utåt, "miljöoberoende", emotionellt kontrollerad och börjar utveckla sin individualitet (1975). Mannens psykologi inriktas hårt på att uppnå ett självständigt och individuellt själv, det som Joe Pleck kallar människönsrollsidentitet (1981). Självet förutsättning är separation från andra och differentiering mellan självet och andra, självet-mot-andra, vilket sedan kan bli självet-över-andra.

Kohut (1977) och "själv"-psykologerna lägger fram hypotesen att vi internaliserar objekt för att främja narcissistisk utveckling. När vi är små, behöver vi andra människor som föder och fostrar oss, ger empati och spegelbilder för att vi ska kunna "bygga upp" vårt själv. Senare i livet kommer vi alltid till en viss grad att behöva andra som bryr sig om, hjälper och stöder, men det är för självet behov. Det talas inte mycket om att människor ger näring, kraft och empati åt varandra eller bygger upp ömsesidiga relationer. Tonvikten ligger på styrning och kontroll – självkontroll, känslökombatt, en maktkontrollmodell – och på det grundläggande västerländska paradigmet som bygger på jäm-

förelse, konkurrens och aggression. Det är som om Kernberg, Mahler och Kohut sade: "Kör ditt eget tåg."

Sammanfattningsvis kan man säga att traditionella teorier handlar om det icke-relaterande självet (self-out-of-relation) eller det delvis relaterande självet (self-partly-in-relation). Med kön och aggression som motiverande krafter kommer utveckling att betyda att lära sig bli ett från andra avskilt, statiskt betongsjälv. En stark identitet är nödvändig för en mogen relation. Vad är en mogen relation? Det kan vara en djup tillgivenhet mellan självet och objektet, eller självet och en annan människa; det kan också vara en intimitet, en känsla av närhet, men en intimitet som bygger på att man aldrig tappar bort den starka och klara bilden av det egna självet – utom kanske under korta ögonblick i det sexuella mötet. Det kan kanske kallas "intimitet", men den är inte ömsesidig. Människan växer – i livet som i psykoterapi – genom sin strävan att stärka denna självkänsla.

Saknar djupare förståelse av män

Två frågor inställer sig. Den första: är detta sanna beskrivningar av den så kallade "normala" utvecklingen hos män i vår tids västerländska kultur? Helt klart är att traditionella teorier inte lägger stor vikt vid grundläggande relationsfrågor som till exempel vad vi menar med relation, gemenskap, ömsesidighet?

Som manlig individ, tränad i tron att de traditionella teorierna är riktiga, har jag alltid känt att även om vissa sidor av dem faktiskt beskriver aspekter av manlig upplevelse, är de ändå mycket ytliga och tämligen irrelevanta för förståelsen av de djupare, bredare nivåerna i min erfarenhet. Våra workshops har lärt mig att även andra män delar denna syn. Jag tycker det är egendomligt att teorier som mestadels lagts fram av män ändå inte lyckas förklara så mycket av mäns verkliga upplevelser. Kanske kan oförmågan att klart beskriva relationer böttna i den svårighet män har att uppfatta, förstå och medverka i själva relationsförloppet. Det är lätt för män att föreställa sig självet, också självet och andra, men det är svårare att föreställa sig relationen mellan självet och andra,

med ett eget liv, egen utveckling, som en process som utgår från och speglar alla de inblandade, vars existens definieras av de kvalitéer som finns inbyggda i ömsesidig empatisk kontakt. Att skriva ner dessa tankar hjälper mig att fatta kraften i paradigmskiftet, hur det förändrat min uppfattning, min förståelse, till och med mitt språk. När jag för en tid sedan använde paradigmet i mitt arbete med ett par, hörde jag till min glädje kvinnan säga: "Jag avskyr inte honom, jag avskyr relationen med honom." Att uttrycka sig på det sättet har den märkliga effekten att vi håller oss till fakta och styr undan från ovanan att lägga skulden på varandra.

Fråga nummer två gäller om sådana teorier kan vara användbara i terapi? Efter nästan tjuvårigt år som terapeut har jag i mitt dagliga arbete funnit att jag blir allt mindre inriktad på penis och kastration och interna objekt och narcissistisk spegling och alltmera på den läkande kraften i ömsesidiga relationer, både hos män och kvinnor. Under min utbildning tyckte jag att teorier som byggde på föreställningar om "projektiv identifikation" var de starkaste och bästa. Numera inser jag att teorier kan tjäna som ett inbyggt stöd när den reserverade och i fråga om relationer oskicklige terapeuten vill bibehålla en själv-befriad relationskontext med klienten. Detta förhållningssätt kan i värsta fall, om det används för att rättfärdiga handlingar som innebär makt över någon, jämna vägen för missbruk av makt.

Mycket av det som förs fram i dessa gamla teorier verkar fel, irrelevant, utslitet och konstitigt. Det är dags att börja arbeta fram en ny manspsykologi.

Det relaterande självet annorlunda hos män

Det är min åsikt att det hos män såväl som hos kvinnor finns en grundläggande önskan om nära gemenskap med andra; att studera självet är inte lika verklighetsanknutet och praktiskt användbart som att studera det relaterande självet, eller snarare rörelsemönstret i en relation – något som pågår, en process. För kvinnor liksom för män utgör tidigt avbruten gemenskap, ensamhet, övergrepp och övermakt roten till mycket ont senare i livet, liksom även

relationer som inte är ömsesidigt kraftgivande. Att vara den ena parten i en sådan relation ger upphov till sorg och vrede, och kan även hos det kön som har makten i längden leda till bortvändhet, stagnation och depression, men karakteristiskt nog även till osäkerhet, aggression och våldsamhet. Snarare än att identitet föregår intimitet, kan relationen prägla identiteten i ett kontinuerligt skeende som blir mera kraftfullt ju bättre gemenskapen är. Som Surrey säger: "Utvecklingens mål är en förbättrad förmåga att bygga upp och utvidga ömsesidigt fruktbara relationer" (1987). När kvaliteten i relationerna förbättras, växer också individen, i livet som i psykoterapi.

Dock är inte det relaterande självet hos mannen detsamma som hos kvinnan. Det finns vissa skillnader.

Som bl a Daniel Stern (1985) har visat, är det mycket som talar för att varken pojken eller flickan kommer till världen som isolerade själv utan som relaterande själv i förhållande till andra, framförallt till modern. Det finns visserligen biologiska och hormonella skillnader mellan pojkar och flickor i spädbarnsåldern, och det finns data som tyder på könsskillnader ifråga om primitiva empatiska reaktioner redan bland nyfödda. Men trots detta är pojkarnas utveckling under de första åren sannolikt ganska lik flickornas när det gäller förmåga till öppen känslobetingad vilja till kontakt och benägenhet att ge respons.

Detta har flera implikationer:

- 1) män har erfarenhet av tidig känslokontakt;
- 2) män har föreställningar om hur man skall interagera med omvärlden som grundar sig på vara-tillsammans;
- 3) begreppet vara-tillsammans innebär – åtminstone hittills – alltid en relation till en kvinna.

Fastän små barn blir medvetna om sin könsidentitet vid ungefär två års ålder och vissa skillnader finns i tidig spädbarnsålder, fortsätter könens utveckling att vara lika – och sammankopplad – till ungefär tre års ålder. Då börjar söner och mödrar att relatera till varandra på ett annat sätt än döttrar och mödrar – det sker en förändring i den relationella kontexten – och de känslor och blockeringar som uppstår i samband med denna brutna närkon-

takt har långtgående konsekvenser för pojkens fortsatta utveckling och överföringen av dominerande manlig kraft till andra områden som familjen och samhället. Mödrar blir ofta förvånade när deras små pojkar säger, som en mamma berättade för mig: "Jag längtar efter att bli stor och inte behöva dej."

Detta avbrott i den nära gemenskapen med modern är en grundläggande störning i många mäns liv och en liknande störning i moderns liv i förhållande till sonen. Det är som en havsvåg som bär med sig pojken, han börjar lära sig konsten att vara part i en relation på ett sätt som kommer att prägla hans förmåga att lära av andra nära relationer, inte i det eller det stadiet utan kontinuerligt, i familjen och i kulturen, med både kvinnor och män. Observera att brytningen inte sker med "modern" som traditionella teorier har beskrivit det, ibland i exalterade termer, utan med en ömsesidigt empatisk relation som råkar vara med modern; egentligen med hela det relationella sättet att vara.

Pojkar lär sig att bryta upp

Varför sker denna brytning? Det är knappast någon särskild faktor som orsakar den, snarare tvingas den fram av hela kulturen i "utvecklingens" namn. Påhejad av fadern och den manliga idealbilden i kulturen är pojken hårt pressad att bryta den nära gemenskapen med modern, att uppnå manlighet. Han förväntas inte bara vända sig bort från modern för att åstadkomma detta, och modern intalar sig att hon måste stödja detta, utan det är också något mer än bara att vända sig bort från sin mor. Det är frågan om att vända sig bort från själva relationsprocessen. En pojke får lära sig att bli den som bryter upp. Brytningen sker inte bara med relationen och med ömsesidig äkta känsla, utan också med delaktigheten i förloppet tillsammans med en person som råkar vara kvinna, och dessutom hans mor. I ljuset av relationsmodellen står det klart att "lägga skulden på modern" (mother-blaming) eller "den uppslukande modern" (the engulfing mother) eller "den pre-oidipala modern" inte är adekvata beskrivningar av vad som sker. Observera att det inte är frågan om "separation från modern"

eller att "avbryta den nära gemenskapen med modern", det är fråga om att bryta med själva tillväxtprocessen i relationen, att lära sig vända sig bort från hela tanken att ingå i relationer.

Detta avståndstagande betyder att pojken aldrig riktigt lär sig hur man gör, hur man går in i en relationsprocess med en partner och växer i denna. Till skillnad från flickor, vilkas "utveckling i relationer" är baserad på deras vana att iakttä och reagera på andras känslolägen, har pojkar inte någon stor vana av denna empatifär, vilket har beskrivits av Jordan (1984). Eftersom de inte vet hur man gör blir de ännu mer benägna att undvika och nedvärdera området, ja till och med förneka att det existerar som en möjlighet. Detta förnekande kan vara en viktig orsak till att traditionella manliga teoretiker egendomligt nog inte lyckas nå fram till männens djupare upplevelser.

En hörnsten i detta förnekande av relationsprocessen är tillkännagivandet av könens olikhet. Pojken börjar se att han är och måste vara olik sin mor, fysiskt, emotionellt, "handlingsnivåmässigt", perceptuellt, relationellt. Denna fokusering på skillnad innebär ofta en sorts deklaration av vad manlighet är. Skillnad innebär jämförelse. Jämförelse innebär att vara bättre än eller sämre än, och kan leda till föreställningen att den ena parten ska ha makt över den andra, särskilt om skillnaden och konflikten i samband med den inte kan riktas till någon särskild, om relationen inte kan utvidgas för att innefatta skillnader eller arbeta med skillnader. Detta kan vara en början till nedvärdering av modern och av relationen med modern, till och med av relationer som sådana.

Små pojkar lär sig snabbt att jämföra sig med andra – inte bara med andras penisar – och med jämförelse kommer konkurrens, aggression och kanske också våld. Den västerländska medelklassens män är ofta besatta av tanken på jämförelse och tävlan. Hellre än att vara den ena parten i en relation vill de vara en speciellt duktig person. De vill jämföra sig, inte identifiera sig med någon. Pojken befinner sig i en fruktansvärd knipa. Å ena sidan måste han åstadkomma något själv, måste vara mycket bra på att göra saker och fixa saker, visa kompetens i tillvaron; å andra sidan känner han en stark

längtan efter nära gemenskap med någon. Att bli en speciellt framstående person tycks ofta ske till priset av en nära och livgivande relation. Tämmligen obevekligt kantrar pojken över åt strävan att försöka bli ovanligt duktig, eller åt känslan av misslyckande för att han inte är det. Den ökande kompetensen att göra saker bra kan även komma att användas för att "sköta" kontaktbrott skickligt. Med tiden kommer arbetet på att bli det icke-relaterande självet att ge allt mindre tid för att utöva relationer. Med en stigande känsla av kompetens i tillvaron kommer en parallell känsla av inkompetens i relationsprocessen. Detta kan leda till sorg, vrede och skuld inför känslan "jag är inte bra nog som partner i en relation". Och slutligen, i en ond cirkel av brutna relationer men framgång på andra områden, kan känslan "jag är inte bra nog" driva fram ansträngningar att nå ännu mera framgång. I fantasin ser mannen att framgång skall ge honom kärlek. I "Beautiful Boy", John Lennons sång till sin son Sean, säger han: "Livet är vad som pågår medan du gör upp andra planer" (1980). Det finns män som just när de är inne i en relation tycks ha särskilt bråttom att dra iväg någonstans och bli något annat för att få ett värde i den relation som de flyr från. Men framgång kan inte ge kärlek.

Efter barndomens kontroverser med modern undviker pojken ofta konflikter. Att klara en relation igenom en konflikt kan utlösa enorm kreativ energi. Trots detta är män ofta dödligen rädda för konflikter – kanske ännu mer än kvinnor – och måste börja slåss och kriga istället för att verbalt bearbeta problemen. "Arméer, inte diskussioner".

Pojken uppmanas att bryta relationen med modern och inte diskutera med sin mor hur han upplever denna förlust. Ännu viktigare är, att pojken, i Surreys citat lär sig att inte lyssna, "att stänga ute moderns röst så att jag inte skulle bli förvillad när jag ville följa min egen väg." (1984). Ofta får pojken lära sig att inte lyssna på modern när hon försöker vidmakthålla gemenskapen, eller att lyssna misstänksamt, och om han lyssnar, undvika att svara på hennes lockrop. När pojken är i den situationen att modern vill återupprätta närkontakten, hamnar han i en svår konflikt. Som en av mina manliga patienter beskrev det:

Jag minns att min mor vände sig mot mig och frågade någonting och jag visste inte vad jag skulle säga. Och då blev hon arg, eller kanske hon började gråta. Men hon frågade en gång till, och den känsla jag hade var att hon rev och slet i mitt hjärta och mina inälvor. Det var inte bara att jag inte kunde säga någonting, jag kände också att jag måste stålsätta mig och inte visa någon reaktion alls. Jag gjorde mitt ansikte stelt som is, visade ingenting, och försökte av alla krafter att inte reagera, medan jag viskade till mig själv: "Försök hålla ut så går det snart över." Jag hade en känsla av att nånting hemskt skulle kunna hända. Jag ville så förtvivlat gärna komma henne till mötes, men jag kunde inte, för om jag sa nånting så skulle det bara bli värre. Jag stod i sökarljuset för min mors kärlek. Jag frös till is.

Om den lilla pojken besvarar moderns anrop, är det som om han skulle gå in i en skrämmande värld utan tidsbegrepp, där han inte kan fungera som man. Ofta får pojken ett budskap från omvärlden att man bör nedvärdera modern och kvinnor i allmänhet. När jag var pojke, var det värsta man kunde hitta på i fråga om öknamn på de andra pojkarna att använda mammornas namn: "Hej Rose! Hej Myrna!" Att liknas vid sin mamma kändes skamligt. Att ha närgemenskap med kvinnor upplevs vid denna tid som ett hinder för att bli kompetent som man, och själva gemenskapen börjar definitionsmässigt kännas problematisk. Vem ska pojken gå till?

Pappan? Pojken har nu ett desperat behov att inte vara olik utan att vara lik någon. Pojkar förväntas börja likna fadern, ha nära kontakt med sin far, ha en stark och empatisk relation till en stark far som bryr sig om honom. Men brist på kontakt och empatisk relation är ju en skada som också fadern försöker hämta sig ifrån. Även han har lärt sig att inte lyssna – och i det fall han lyssnar, att inte besvara anropet. Det som fadern är sämst på att lära ut – och tror att han bryr sig minst om – är rörelsen i en relation. Osherson citerar studier där det visas att fäder interagerar med sina barn under de tre första levnadsåren i genomsnitt 37 sekunder om dagen; vid nio månader är det i storleksordningen en timme (1987). Faderns roll är ofta att visa sonen hur man bäst befriar sig från relationer, speciellt den med modern, för att "bli en stor pojke", "stora pojkar gråter

inte". Fadern kan också uppmana modern att inte hålla på så mycket med barnet. Fäder beskrivs ofta som "distanserade" eller "frånvarande" från relationen och blir därför gåtfulla varelser. Eftersom de är mystiska, kan de också blåsas upp till hjältar i övernaturlig storlek och bli pojkens förebilder på vägen till hjältemod eller förminskas och bli kräk. Det är sällan de tillåts vara bara verkliga människor i naturlig storlek, eller med Mary Watkins underbara ord, "män som lever normalstora liv". Fader-son är en bitterljuv konstellation.

En far i naturlig storlek

Att skapa en sann relation till en far i naturlig storlek är viktigt. Det finns underbara fäder, särskilt nu för tiden, och ibland fungerar det. På sista tiden har det skrivits en hel del om detta, till exempel av Osherson, Gerzon och Nelson bland andra (respektive 1987, 1982 och 1988). Fäder har speciella relationer till sina söner, de lär dem hur de ska handskas med världen, hur de ska spela rent spel, hur de skall kunna bli medlemmar i en grupp likaväl som dess ledare, hur de ska kunna stå fast vid moraliska principer lika väl som hur de ska kunna knyta starka band med andra män och pojkar, vänskapsband med lojalitet och kärlek. Men trots styrkan i relationen mellan far och son är det inte så lätt för fäder att samspela i fråga om känslor, och själva interaktionsprocessen är mycket olik den som sker mellan mor och son. Den är inte i så hög grad baserad på ett känslomässigt rörelsemönster, kontinuitet och att kämpa sig igenom konflikter och meningsskiljaktigheter till ett ömsesidigt utbyte av kraft. Även när den fungerar, fungerar den genom att betona självständighetens och handlingens värde, att lära sig göra saker ute i den omgivande verkligheten. Den ser ofta "framgång" som vad pojken gör, inte vad pojken är, och nästan aldrig vad pojken är i en ömsesidig relation med andra.

Fastän fadern kan hjälpa till att befästa en känsla av manlighet och egenvärde hos pojken, som grundar sig på att pojken lär sig att relatera genom likhet, kan fadern finna det svårt att visa sin son hur man relaterar genom olikhet, till modern, till kvinnor i allmänhet, eller ibland

även till andra sociala eller etniska grupper.

Pojken lär sig också genom att iaktta relationen mellan modern och fadern. Vi är alla inte bara födda i en relation, vi föds nästan alltid in i relationer. (Naturligtvis är det så att de relationer som barnet hamnar i genom att födas är synnerligen varierande från familj till familj och från kultur till kultur.) Pojken har framför ögonen ett ständigt närvarande och intensivt exempel på en relation mellan man och kvinna. Han betraktar dem oupphörligt, observerar hur relationen uttrycks hos båda parter och förändras över tid och deltar själv i relationen och dess olika uttryck. Om detta huvudexempel på mäns och kvinnors relationer karakteriseras av missförstånd, kraftmätningar och bristande kommunikation, kan det hända att pojken upplever detta som normalt, och/eller känner att man inte har mycket att vänta sig av en relation med en kvinna. Om pojken upplever att hans relation med antingen modern eller fadern är dålig, och om relationen mellan modern och fadern inte verkar särskilt lockande att efterlikna, kommer detta att ytterligare motivera honom att söka åstadkomma något på egen hand, utanför relationernas värld. Längtan efter både en far och en mor, och längtan efter relationer i allmänhet, kan komma att stängas av och förnekas. I slutändan kan mannen bli omedveten om denna längtan efter nära gemenskap, och stå där med bara en förnimmelse av längtan efter en längtan.

Längtan gäller inte bara gemenskap med andra, utan också kontakten med det egna självet – själv-empati, som Jordan säger (1984). Att bryta kontakten är att lära sig att inte lyssna till sig själv och/eller andras känsloläge. Detta kan göra pojken mindre benägen att bry sig om – eller försöka ta reda på något om sin egen eller andra människors inre världar – något som Surrey kallat erfarenhetens insida (1987). Med tiden kan en pojkes aktiva intresse för andra människors känslolägen ebba ut. Han kan komma att börja missakta och förneka själva tanken på en känslolivets insida.

Maktanalis saknas ofta

Mycket ofta hittar pojkar gemenskap i världen utanför hemmet, eller sysselsätter sig ensamma

med sin egen skapande kraft. Sjuåriga pojkar som leker tillsammans som kompisar är en underbar syn – entusiasmen i gruppen när de hittar på lekar, känslan av att må bra, lyckan i att ha en kamrat. (En säker kassasuccée inom filmindustrin är "historien om två goda kompisar"). Pojkar får vänner och lekkamrater och upplever äventyr ute i världen: pojkarnas sida av lekplatsen är olik flickornas, pojkarna leker lekar och tränar idrott i grupper som består av ledare och lagmedlemmar, och leker också "krig". Gilligans arbete om könsdifferenser i moraliskt tänkande under barndomen är relevant här (1982). Det handlar hela tiden om aktionslekar. Ändå varar inte kompisskapets charm så länge. Fråga vilken man som helst om hans pojkår, och du ska få höra hårresande historier om otrolig grymhet, våld och daglig terror. Pojktiden är ingen "latensperiod" i någon betydelse av denna term.

I värsta fall kan pojken, som en reaktion på den chock som det innebär att byta relationskontext från en nära gemenskap med modern till en bristfällig gemenskap med fadern, känna sig illa behandlad och medveten om att någonting är fel. Jean Baker Miller har nyligen talat om hur vrede ofta är ett tecken på att en person känner sig illa behandlad eller att någonting är fel, och detta kan vara en frisk och motiverande kraft om den kan bearbetas i en relation (1990). Om den kan bearbetas tillsammans med fadern och modern, kan den ge pojken en bättre relationsuppfattning. Om inte, kan den vändas in aggression och våld eller ensamhet.

Den pojke som hamnar i ensamhet drar sig kanske undan till sin inre värld, hittar på fantasihistorier eller skapar bilder eller gör modeller. Denna inre värld kan romantiseras hos författare (en bekant till Kafka som såg honom på ett kafé frågade "Får jag slå mej ner?" varpå Kafka svarade: "Nej."), och vetenskapsmän (vid sex års ålder ansågs Einstein efterbliven; senare i livet sade han: "Jag njuter nu av den ensamhet som var så svår att leva med i ungdomen").

Ingen som diskuterar mäns psykologiska utveckling kan bortse från frågor om våld och makt. Manligt våld är epidemiskt; kvinnor blir ofta dess offer. När en relation bryts, har våldet sin blomstringstid. Ju duktigare en man blir att avbryta relationer, desto större blir benägenhe-

ten för våld. Det som saknas i många teorier om mäns utveckling är en analys av makt: män som förnekar att de har makt över kvinnor, och mäns reaktioner inför fakta rörande sexuell våld mot flickor, kvinnor och småpojkar. Det är i grunden kränkande för kvinnor att inse att män är starkare och kan skada dem, fysiskt och sexuellt. Redan småflickor kan uppfatta den potentiella kränkningen som en brist på gemenskap – de tolkar blicken i hans ögon, den sexuella objektifieringen. Små pojkar märker ofta denna fruktan hos små flickor. Pojkar lär sig inse sin fysiska makt, att njuta av den, och att frukta den.

Det sista män vill tala med varandra om är känslorna inför den egna benägenheten till sexuell våld. Ofta vet de inte heller om att de har den. Ett exempel: En dag när jag var i simhallen gick jag mot bubbelpoolen klädd i bara badbyxor. Det satt en kvinna i bubbelpoolen, och jag såg i hennes ögon en glimt av fruktan för mig som man; det fick mig att förstå hur djup denna ständiga rädsla är hos kvinnor.

Män får lära sig att de har makt och förväntas agera kraftfullt, men de kan känna hur rädda kvinnorna är för detta. Männerna är också rädda för makten, hos sig själva och hos andra män. I ett patriarkat kan även män bli offer. Hierarki betyder att det alltid finns någon som är mera framgångsrik eller mäktig, och män jagas av risken att misslyckas. De största vinnarna är potentiellt de största förlorarna. I en maktöver-modell finns det ingen trygghet i att vara äkta, sårbar, relationsinriktad. I sådana system kan relationer ses som ett hot mot makten. Det kan vara lätt för en man att använda makt ur en narcissistisk ståndpunkt och slå ner folk omkring sig, men det är svårt att använda makt i en relation. En man kan komma att tro att omsorg om andra försvagar och riskerar hans maktposition.

Frågan om makt i relationer har många sidor; fysisk makt, kulturell makt och ekonomisk makt ligger mera inom männens område, medan emotionell makt och relationell makt mera kan vara kvinnornas.

Och sålunda skapas den cirkel som är mäns utveckling; efter den brutna gemenskapen med modern och efter den självständighetsbaserade relationen med fadern går pojken ut i värl-

den. Pojken söker vänner, först bland andra pojkar och sedan bland flickorna. Pojken får en mentor eller flera, mestadels manliga, fastän ensidiga mentorskap vanligen slutar med samma maktöver-situationer som relationer med andra män. Den som lärt sig att bryta relationer vet hur man gör, och lär sig också att krångla sig ur förhållanden, att "lyckas". Män ingår äktenskap och får barn, vilket verkligen kan ge en chans för de starka och skapande krafterna i en relation som varit dolda för dem så länge. Det finns män som får sina behov tillgodosedda av kvinnor i traditionella äktenskap, men detta är inte detsamma som att vara den ena parten i en ömsesidig relation; kvinnornas behov i traditionella relationsstrukturer har varit av underordnad betydelse.

Vad bidrar mannen med i en relation med en kvinna? Vid våra workshops besvarar kvinnor den frågan med fraser som till exempel:

...den som tar hand om det praktiska; djup lojalitet; gemenskap genom sina handlingar, olika projekt, saker som han gör; lyfter tunga saker; tänker rationellt; tar en sak i taget; ärlighet; rättframhet; kan låta saker vara och gå vidare med andra saker; tjänar pengar; beskyddar; kan ta itu med rädsla; skaffar oss vänner; blir inte så lätt övermannad av känslor; strategisk; åstadkommer saker; är målinriktad; dödar spindlar; är lekfull i sängen.

Relationsprocessen inte lika tilltalande för män

Vad är det som är positivt för mannen i en relation? Fastän många män säger att de vill ha gemenskap, kärlek och stöd och känna att de kan älska, tror jag ändå inte att relationsprocessen är lika tilltalande för oss män som den är för kvinnor – åtminstone inte utan ny inlärning och övning. Av alla de skäl som jag har redovisat ovan tycker män inte om att leva i en värld av rörelse, kontinuitet, utbyte, flöde, skeende, att stå tillbaka för andra, ömsesidighet, dialog istället för debatt. Det är svårt att få grepp om vad som är relationen. Män kan känna varm gemenskap i ögonblicket, men de avleder den gärna genom att t ex skämta, flytta sin uppmärksamhet till något annat, göra kontakten mer fysisk och därigenom bryta stämningen

och tillfälligt splittra upp förloppet i mindre delar. Män har också en benägenhet att skilja på arbete och familj på ett sätt som kvinnor mera sällan gör. Två genombrott i min egen relation till Janet inträffade när jag lärde mig 1) att tänka på henne under dagen och ringa upp henne utan någon annan avsikt än att få kontakt: "Jag ville bara ringa och säga hej, för att hålla kontakten", och 2) att säga "Jag har gått och tänkt på det vi talade om igår." Mina kvinnliga patienter har lärt mig att kvinnor vill känna att män är aktivt och kontinuerligt engagerade i relationsprocessen.

Sannolikt är män genom hela livet dunkelt medvetna om sin längtan efter nära gemenskap. Men att verkligen leva i en relation, att engagera sig i en upplevelse av självet-och-den-andra är något helt annat för dem. Vad är det som står i vägen?

Rädd för relationer

I ett skede i vår workshop sitter män och kvinnor vända mot varandra på var sin sida av rummet. När männen på det sättet är tvingade att sitta stilla och interagera med kvinnorna, blir de alltid – och nästan genast – förvånade över att finna att de alla har en outtalad men vanlig, välkänd känsla i nära relationer: känslan av fruktan. När vi frågade en man vad han var rädd för, svarade han: "Jag är rädd att nånting ska hända". Männen blir förvånade när de identifierar känslan av fruktan, och förstår att också de andra känner så. De känner sig lättade.

Mäns fruktan för relationer är en process. Den uppkommer i den intensiva relationen, mestadels med en kvinna. I exemplet från romanen *Fine* och i det kliniska exemplet står mannen och pojken ansikte mot ansikte med en kvinna som fordrar gensvar från honom på känslonivå, ofta på det här sättet:

–Vad känner du?

(Paus. Tystnad från mannen.)

–Kan du säga det till mej?

–Jag vet inte.

–Det är klart du gör. Snälla, du kan väl säga det till mej?

Vid denna punkt kan mannen ta till någon avledande manöver, tystna, byta ämne eller gäspa, kasta ur sig något argt eller sarkastiskt, eller genast fly från alltsammans, eller börja läsa tidningen. Vad är det som sker?

Ja, vad som sker är att mannen blir överväldigad av en stark känsla av fruktan, en fysisk känsla, bokstavligen i magen eller i hjärtat. Hennes inbjudan börjar likna en begäran; hennes enträgenhet och intresse liknar kritik. Ju närmare kvinnan kommer och vill pejla relationsläget, desto räddare blir mannen, och vill undvika att syssla med relationen. (Terapeuter som arbetar med par- och familjereaktioner har beskrivit detta förlopp, men de har inte beskrivit rädslan.) Kvinnors erfarenhet av detta förlopp är, med en kvinnlig väns ord: "Männen ger inte ifrån sig tillräckligt mycket information för att kvinnorna ska kunna hindra dem från att bli som tokiga."

Vad upplever männen i denna situation? Först och främst ska det sägas att män faktiskt lyssnar, åtminstone tills rädslan tar över. För det andra har män faktiskt känslor, och de kan ofta identifiera sina känslor, även om det kan ta tid – det är innebörden i pausen. Tyvärr tycks kvinnor ofta ha en annan tidsrytm, och när mannen som bäst tänker över vad han känner, frågar hon igen: "Kan du säga det till mej?" Mannen känner sig då pressad, och hans "Jag vet inte" - eller till och med "Jag vet inte nu men jag ska tala om det för dej i morron" kan vara ett försök att vinna tid för att kunna koncentrera sig på vad han känner och tala om det för henne – de facto ett försök att stanna kvar i relationen. Men när kvinnan återigen ställer frågan – "Det är klart du gör. Snälla, du kan väl tala om det för mej?" – blir mannens ursprungliga känsla överlagrad med känslan av att vara pressad till gensvar. I denna tredje aspekt av relationen, gensvaret, börjar det hela verkligen att spricka. Nu börjar skräcken ta överhanden, den stiger uppåt från magen, allt blir suddigt och tankarna virriga, tills det hela utmynnar i en önskan att fly – det blir till och med svårt att stanna kvar och lyssna. Observera att detta inte är "den uppslukande modern" utan snarare någonting som har gått galet i den relationella kontexten; vi är i det öde land där Jean Baker Millers fem aspekter av sund närkontakt (1986)

är vända till sin motsats. Det blir tvärstopp. Luften går ur relationen. Fruktan som process gäller relationen, det är inte bara en intrapsykisk konflikt. Fastän det, som alltid, finns en överföringskomponent, är fruktan för relationen inte bara en "moderstransferens". Rädslan uppstår inte därigenom att kvinnan påminner mannen om hans mor, utan därför att han befinner sig i en relationsprocess där det händer saker så fort och med så hög komplexitet på båda sidor, en dynamik där en relationsmodell möter en annan som är mycket annorlunda. Vad som är problemet är själva relationsprocessen, inte personen, den verkliga eller den överförda. Mannens fruktan är resultatet av en upprepade negativ inlärning av relationsprocessen.

Vilka upplevelser kännetecknar denna process som ger sådan fruktan för relationer?

- 1) *Den oundvikliga katastrofen*. Ingenting gott kan komma ur detta, det är bara en fråga om hur illa det går innan det är över.
- 2) *Tidlöshet*. Det tar aldrig slut; en evighet skulle vara för kort.
- 3) *Skada*. Skadan kommer att bli oerhört stor, och omöjlig att reparera.
- 4) *Närhet*. Ju närmare jag står en kvinna - till och med ju mer jag älskar henne - desto starkare blir rädslan.
- 5) *Otrygghet*. Även om molnen tycks skingra sig och det klarnar upp och känns bättre, kan det vilket ögonblick som helst dra ihop sej igen, skräcken är tillbaka och allt sviker mej.
- 6) *Process*. Det är en skiftande, oberäknelig rörelse i relationen med få bestämda hållpunkter, ett sätt att vara där jag, mannen, känner mig osäker, även när det gäller giltigheten av mina upplevelser, för att inte tala om att "vara med" en annan människa medan jag befinner mig i denna rörelse. I den snabba processen kan jag inte få fotfäste hos mig själv, och jag är rädd för att någonting okontrollerat kan hända. Det verkar som om manlig uppfattningsförmåga och "inriktning" har blivit mera anpassad till stillastående än till rörelse. Begreppet process och vad det praktiskt innebär har blivit svårare för män att hantera.
- 7) *Dåligt samvete*. Jag räcker inte till. Jag räckte inte till i de föregående relationer jag haft; jag känner att jag är en svikare när det gäller kvinnor, och jag har dåligt samvete för det.

8) *Förnekande och fruktan för aggressivitet.* Om jag känner mig fångad och trängd och inte kan retirera eller hitta ut, kan jag råka i panik, bli våldsam och göra någon illa, vilket har hänt, antingen genom att bryta förbindelsen eller att agera fysiskt. Jag vill hellre vika undan eller vara snäll än stanna kvar i konflikten. En manlig deltagare i vår workshop uttryckte det så här: "Jag känner det som om jag klätt upp mej i kraftkostymen men inte har nånstans att gå." Och så här sa en kvinnlig patient: "Han vill att det ska vara trevligt; jag vill att det ska vara verkligt."

9) *Inkompetens och skam.* I hela mitt liv har jag fått höra att jag måste vara kompetent i verklighetens värld, men i den här situationen känner jag mig inte kompetent. Hon är bättre på det här än jag, både verbalt och ifråga om relationer – det är inte bara att hon kan själva området bättre, men hon verkar känna mig bättre än jag känner mig själv. Om jag bara fick koncentrera mig på en sak i sänder, men det här är en massa saker på en gång, blandade med varandra och ganska svåra att se också. Röst på workshop: "Hon envisas med att vi ska prata om våld och patriarkat och vårt förhållande, allühop på en gång! Det är inte lätt!"

"Jag skäms över min inkompetens – jag borde kunna klara av det, men det kan jag inte. Jag borde kunna göra något för att laga den punktering som har skett i vår relation. Och innan jag kan säga någonting, måste jag vara säker på vad jag tänker säga – i vanliga fall drar jag mig undan i ensamhet och skaffar mig den säkerhet jag behöver innan jag gör något, men det kan jag inte här – jag måste vara omedelbar och äkta. Här finns också en skillnad mellan könen. När någonting går snett i en relation, känner kvinnor ofta "Jag har fel" medan männen känner "Jag borde kunna fixa det."

10) *Förlamning.* När de här situationerna aktualiseras, fördubblas min skräck. När jag försöker "fixa" saker fort under press, fumlar jag värre än vanligt. Att döma av våra workshops är det vanligt att männen har en känsla av att de måste fixa den relationella återvändsgränd som hindrar dem från att ge någon som helst respons, eller att överhuvudtaget erkänna existensen av detta dödläge: Om jag inte kan klara av detta, så säger jag ingenting alls. Och klara av det på ett

bra sätt. När männen började tala om sina upplevelser av sådana situationer på en workshop, reagerade en kvinna entusiastiskt: "Jättebra!" När vi hörde detta, blev vi män tysta och förstämde – det var den manliga rädslan som tog oss i besittning. När kvinnorna intresserat närmade sig och började fråga om männens upplevelser, kände männen kvinnornas frågor som kulor eller pilar. Männen litade inte på kvinnornas förmåga – ibland på goda grunder – att kunna släppa sina gängse föreställningar om män och ta emot bevis på manlig sårbarhet.

Bryter kontakten trots längtan efter närhet

Fruktan gör att fastän mannen ofta desperat önskar gemenskap, blir det återigen han som bryter kontakten. Män reagerar ofta genom att stoppa processen, t ex genom att dra sig ur, gå sin väg, slå dövörat till, byta samtalsämne, skämta, vara snälla, tystna. Somliga män söker skydd i att "identifiera sig socialt" – de talar tämligen länge om sig själva och var de anser sig stå på samhällsstegen: "Jag som är en av firmans mest betrodda direktörer..." etc. Om alkohol eller droger finns med i situationen, kan det bli våldsamheter. Kvinnorna känner sig utestängda; en vän uttryckte det så här: "När man vill tala om relationen, tittar de tomt och glasartat på en som om man vore ett blomkålshuvud på torget. Om man framhärdar, börjar de stirra på en som om man vore deras fiende. Man säger, 'Hallå, det är bara jag – minns du mej? Din vän?' Vän? Hur blev man en fiende? Allting var fint och bra – och så var det nånting som gick snett.' 'Jag känner mej som en marsmänniska i förhållande till män. Men jag tycker verkligen synd om dem på samma gång." En annan kvinna sade: "Det är som att cykla, det går bara fint, men plötsligt hoppar kedjan av och man trampar på av alla krafter och kommer ingenstans."

De manliga deltagarna i våra workshops utgår från *fruktan* för att någonting ska hända medan de kvinnliga utgår från sitt personliga intresse för de upplevelser männen har, i *hopp* om att någonting ska hända. Återigen har vi situationen stillastående gentemot framåtskridande. Ett klassiskt dödläge. Deborah Tannens nya bok beskriver de verbala återvändsgränder-

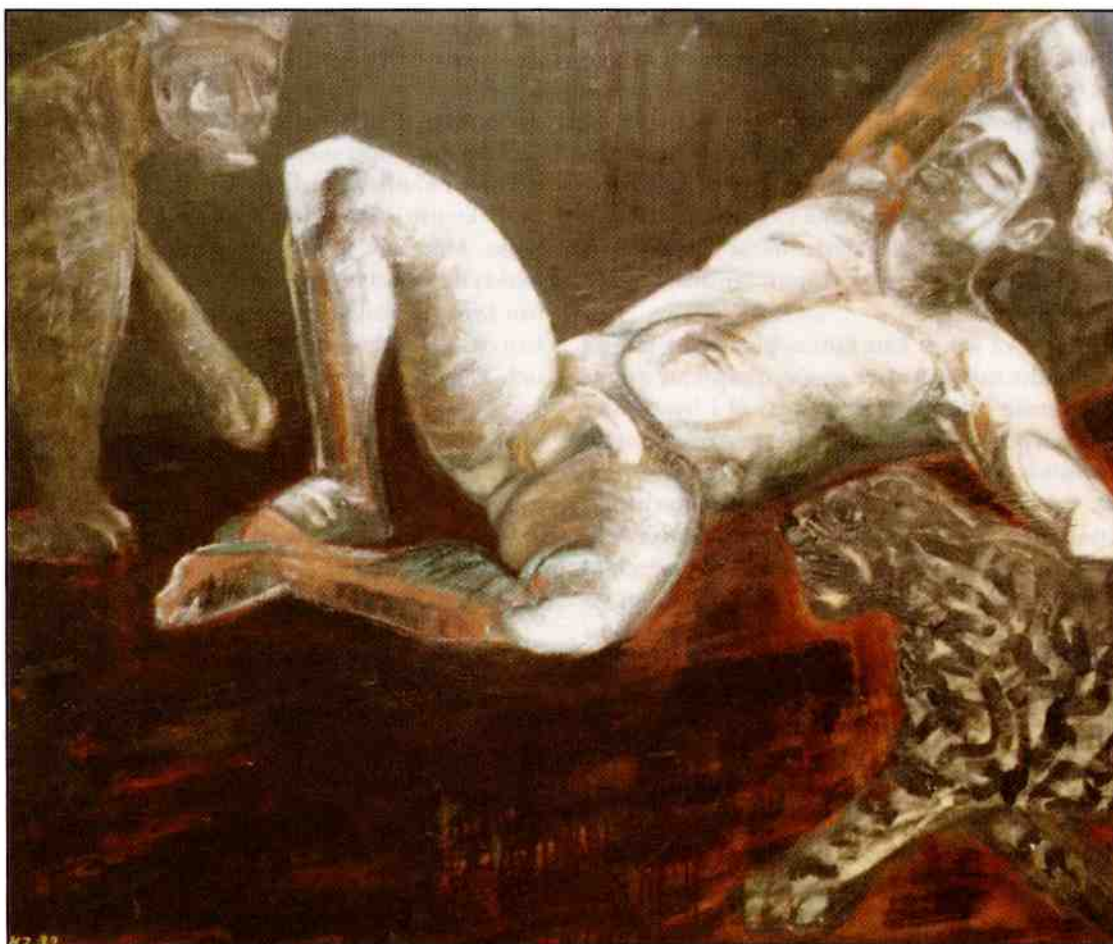
na på ett mästerligt och absolut ärligt sätt. Men om avsikten med samtalen är att vårda en relation och få den att växa, är det inte riktigt att beskriva män och kvinnor som om manlig och kvinnlig förmåga och makt var likvärdiga. Så är det sällan.

I vår kultur kan det bli så att män känner att det är meningslöst att empatiskt närma sig andra människor. Jag har häpet bevittnat att mina läkarstuderande vid slutet av sin utbildning tillägnat sig den föreställningen att de slösar med sina krafter om de känslomässigt engagerar sig i patienternas smärta och lidande och därför måste undvika detta, även om det är just detta de ville göra när de började studera medicin. Förloppet när mannen får en fruktan för relationer upprepas gång på gång i hans

psykologiska utveckling och motverkar möjligheten att växa i relationen. Mäns personliga intresse för relationer – även mäns intresse för andra människor – kan komma att försvinna.

Medelålders män mottagliga för förändring

Ofta passar det icke-relaterande självet bra för män i 20-årsåldern och kanske också efter 30, när relationerna blir mera komplexa, så länge de inte drabbas av någon större livskris. Men enligt relationsteorin är en nära relation livsviktig för en sund utveckling, medan isolering dödar; därför kan det "normala" manliga sättet att leva bara klaras av till dess den omtalade "medelålderskrisen" slår till omkring 40-års-

Målning: Eva Zettervall

strecket, när männen börjar tappa greppet. Vi män har fått lära oss att skapa våra liv och vårt arbete – även i viss mån våra kärlekar – i isolering och därefter dödar denna isolering oss. Under medelålderskrisen kan mannen känna att livet har förlorat sin mening, det känns tomt, ensamt, misslyckat, han känner vrede och sorg vilket leder till vidare isolering, stagnation och stillestånd, slutligen depression. För sådana män kan det plötsligt kännas oerhört betydelsefullt, rentav lika viktigt som arbetet, att försöka knyta en djup och meningsfull kontakt med andra. Om mannen inte kan släppa loss sin lust att utforska möjligheterna till en nära relation, kan han falla tillbaka på det gamla vanliga sättet att relatera: han köper sig en sportbil, har en kärleksaffär med en 20-åring, försöker vara viril och stark. Men värre saker kan hända: han kan börja missbruka sprit eller knark, ingå riskabla förbindelser, arbeta ihjäl sig, begå självmord, försumma eller förgripa sig på dem han tycker om och – om han har en maktposition – försumma och förgripa sig på andra människor i samhället eller i andra samhällen. Under denna kris kan män tillgripa sexualiteten för att försöka få gemenskap; de blir ibland förvånade när de märker att kvinnor ofta behöver gemenskap för att kunna fungera sexuellt.

Å andra sidan kan fantastiska saker hända om mäns hunger efter gemenskap kan mötas vid denna mera receptiva period i livet: män kan börja gå i terapi och tala om de relationella konflikterna och tvisterna istället för att försöka stoppa dem; män kan försöka återuppta kontakten med sina barn, hustrur, fäder och mödrar – i stort sett i den ordningen; män kan försöka ta itu med sitt missbruk genom att gå med i Anonyma Alkoholister - en organisation för ömsesidig hjälp, där enligt min erfarenhet de män som klarar sig ur missbruket är män som trotsar det inre kravet att klara sig ensamma och i stället närmar sig andra för att be om hjälp. (En av AA:s paroller är: "Känn igen, men jämför inte.") Genom att bry sig om sjuka och svaga föräldrar, hustrur, barn eller andra, kan män öppna sig mera för att förnimma och besvara andras känslor, empatiskt och ömsesidigt. Män kan också ta sin tillflykt till andliga intressen, till och med uppleva religiös väckel-

se. En oerhörd kreativitet och kraft-tillsammans-med-andra kan komma loss, och ersätta kraft-över. Prioriteringar kan byta plats: män som alltid har haft vaga eller bortträngda känslor för helhetssynen på livet på planeten Jordan kan plötsligt gå in i freds- eller miljörörelser. Allt detta kan hända.

Och ändå, hur mycket en man än söker efter gemenskap, kan det inte hjälpas att det finns en gnagande misstanke att han är ute efter att tillfredsställa egna behov snarare än att kasta om kursen och engagera sig i ömsesidig gemenskap, ömsesidig empati, ömsesidigt kraftgivande och äkthet. Att gå in i ett förhållande med en ny öppenhet kan få fruktan för relationer att flamma upp igen, för det är nästan alltid fråga om ett förhållande med en kvinna. Vid denna period i livet finner männen att kvinnornas makt är exakt vad de eftertraktar: relationell makt, makt-tillsammans-med. Kvinnor tycks inte bara veta hur man betar sig i ett förhållande utan också hur man åstadkommer det och har glädje av det. Alla de gamla känslorna kan dyka upp med nya tillägg, som t ex att männen känner vrede för att de är så sårbara inför kvinnornas emotionella och relationella makt. Män kan känna att kvinnor har så stor makt i deras relationer att de har svårt att förstå hur kvinnor kan klaga över att de är offer; män kan också uppleva sig som överkörda av makten och känna sig som offer, något som kvinnor kan ha svårt att förstå. I varje system som är icke-ömsesidigt och innebär makt-över kommer deltagarna – även de privilegierade och dominerande – att ibland känna sig som offer. Och ändå, som en man sade på en workshop: "Det är klart att vi män vill ha relationer, men innerst inne vill vi inte ge upp vår makt ens för detta."

Ömsesidiga relationer möjliga också för män

Jag tror det är möjligt för män att vara part i en icke-självcentrerad, ömsesidig relation och att växa i detta förhållande. Massor av män försöker. Jag tror att vi här har en kreativ kraft – könsneutral – som kommer fram i relationer: ömsesidigt stödande, skapande och arbetande. Som författare har jag kommit att tro att den skapande processen är ett icke-själviskt,

icke-självbegränsat tillstånd. Det är i mycket samma process som en psykoterapi som lyckas, eller som något annat helande möte i livet. Den kan vara ordlös och förekommer vid ångest, kärlek, chock, sorg och i ögonblick av klarsynthet. Män längtar desperat efter ett relaterande själv av denna dignitet, och i mörka ögonblick kan de försöka ta sitt liv eller förstöra andras för att de inte lyckas uppnå ett sådant tillstånd. Det är inte så att vi män inte längtar efter det, det är snarare så att tillståndet är kopplat till vår fruktan. Många av oss vill komma bort från jämförelse och konkurrens och istället bli relationsinriktade. Det finns hos männen själva idag två huvuduppfattningar vilka speglar samma splittning bland människorna i världen: dels de som vill köra på som vanligt med de gamla omödrerna förhållningssätten som håller på att förstöra vår planet, dels de som vill agera för att förändra, på gräsrotsnivån, i relationer och grupper. Vägen till förändring går via ömsesidiga och kreativa relationer där självet kan tillåtas att skapas i gemenskap med andra, vilket är hjärtpunkten i all sund mänsklig utveckling.

Hur är det då med mäns förhållande till andra män? Alltifrån 1960-talet har vi sett att kvinnor gått samman med andra kvinnor, och effekten har sannerligen blivit revolutionerande och påverkat människornas medvetande – inte bara när det gäller att visa upp kvinnors erfarenheter utan också, för första gången i historien, på den utbredda förekomsten av sexuella övergrepp mot barn. Man har pekat på kvinnornas styrka, som tidigare betraktats som svaghet. På sista tiden har detta även reflekterats i synen på manlig styrka som avslöjats som svaghet: inriktningen på konkurrens, aggressivitet, oberoende, ensam-är-stark, avståndstagande från känslotänkande, förmågan att avskärma sig och inte beröras eller låta sig störas i jakten på målet, tuffhet. Men nu går män samman med män. Detta är viktigt, och jag ser med optimism på möjligheten att också mannens sår kan helas. Dock finns det tecken som oroar. Män har slutit sig samman med män i tusentals år – det är det vanligaste män gör, även om motiven kan skifta. Bland alla olika grupperingar av människor har ensamma män i grupp historiskt visat sig vara de farligaste. Jag vill ta fram två synpunkter :

För det första den idé som populariserades av Robert Bly, nämligen att USA på 1980-talet befolkades av "mjukismän" och hans uttalande "Vi är nu redo för vildmannen och väntar på att kunna ta hans dolda urkraft i anspråk." (1990). Detta kan vara ett steg i riktning mot "den starka och kärleksfulla fadern", men det har inte betytt ett paradigmskifte mot "den starka och kärleksfulla relationen", den tvåvägsprocess, den ömsesidighet som är kärnan i en sund utveckling.

För det andra tycker jag inte att man skapar något nytt bara genom att skicka ut männen ensamma i skogen à la Bly; man måste också se till att de kommer tillbaka in i relationer med kvinnor. På våra workshops brukar vi först dela upp män och kvinnor i enkönade grupper. I mitt arbete med männen ser jag tydligt hur lätt de har att umgås med varandra – de skrattar glatt och hittar gemensamma erfarenheter att diskutera. Det är i nästa steg, när könen sitter ansikte mot ansikte i rummet som konflikter uppstår genom olikhet, känslorna blir djupare, och det viktiga arbetet sker – den process som oundvikligen går via manlig fruktan och kvinnligvrede mot ömsesidighet. Männen blommar upp i vår workshop – vanligtvis har deras kvinnor dragit dem dit, och eftersom de känner att de är där av tvång, är de i början skeptiska och negativa; men mot slutet är kvinnorna helt förbluffade över hur intelligenta, känsliga och aktivt lyhörda män är när det gäller relationer. Men det sker bara om männen blir tvingade att konfronteras med sina generella och individuella olikheter i relationen med en kvinna.

Hur mycket än män får lära sig hur man blir en ensam krigare i en grupp eller hur man hoppar ur ett flygplan ensam i en grupp, eller lär sig uppfatta sin far som en människa i naturlig storlek, hjälper det oss inte när vi vill lära oss att relatera till kvinnor eller ens att lära oss vad ömsesidighet innebär. Om mäns arbete med män fortsätter att vara en fråga om man mot man kommer det kanhända att slösa bort vår energi och leda vår kraft i banor som kan leda till våld och destruktivitet. Den felande länken i utvecklingen, den som skall ge kunskap och kraft, är något som är nytt i vår tid, nämligen att locka tillbaka män och kvinnor

från deras respektive reservat till den gemensamma kreativa sfär som heter relation.

För att komma tillrätta med detta problem måste vi nu bearbeta den energi som ligger förborgad i händelserna vid skiljevägen i det förflutna, då de flesta av oss män gjorde ett val – utan att veta vad vi gjorde, det får man inte glömma. Vi var ställda inför en djupgående olikhet och den konflikt som fanns inbyggd i den olikheten, och vi arbetade oss inte igenom den tillsammans med andra för att finna den skapande potentialen i olikhet och skilda uppfattningar för att därmed utvecklas mot ett sätt att leva där man har makt-tillsammans med; istället vek vi undan från konflikten, polariserade olikheten, drog igång den vansinniga manin att ständigt jämföra oss med andra, och rusade med full fart mot vagt utlovade belöningar någon annanstans än i de ömsesidiga relationer som dittills hade fostrat oss, liksom de hade fostrat våra systrar. Det är sannerligen ett mirakel i människans utveckling att det ändå är nu, när människor verkligen närmar sig varandra, som det finns hjälp. Upplevelsen av att ha ömsesidig nära gemenskap finns hos både män och kvinnor, och för båda könen är den djupt förenad med relationen till en kvinna. Både män och kvinnor har fått uppleva kränkningar som stör sunda ömsesidiga relationer. Den skapande energi som befrias av båda könen när de ger sig i kast med konflikt och olikhet är kolossal. Det förefaller som om den befrielsen innebär en realistisk väg till ett liv i harmoni och helhet. Någoting kan faktiskt hända. I ett paradigmskifte från självet/andra till relationen tar vi steget in i det gemensamma bästas rike. Därifrån är steget kort till global medvetenhet och handling.

*"När män är motiverade
kan de lära sig ömsesidighet"*

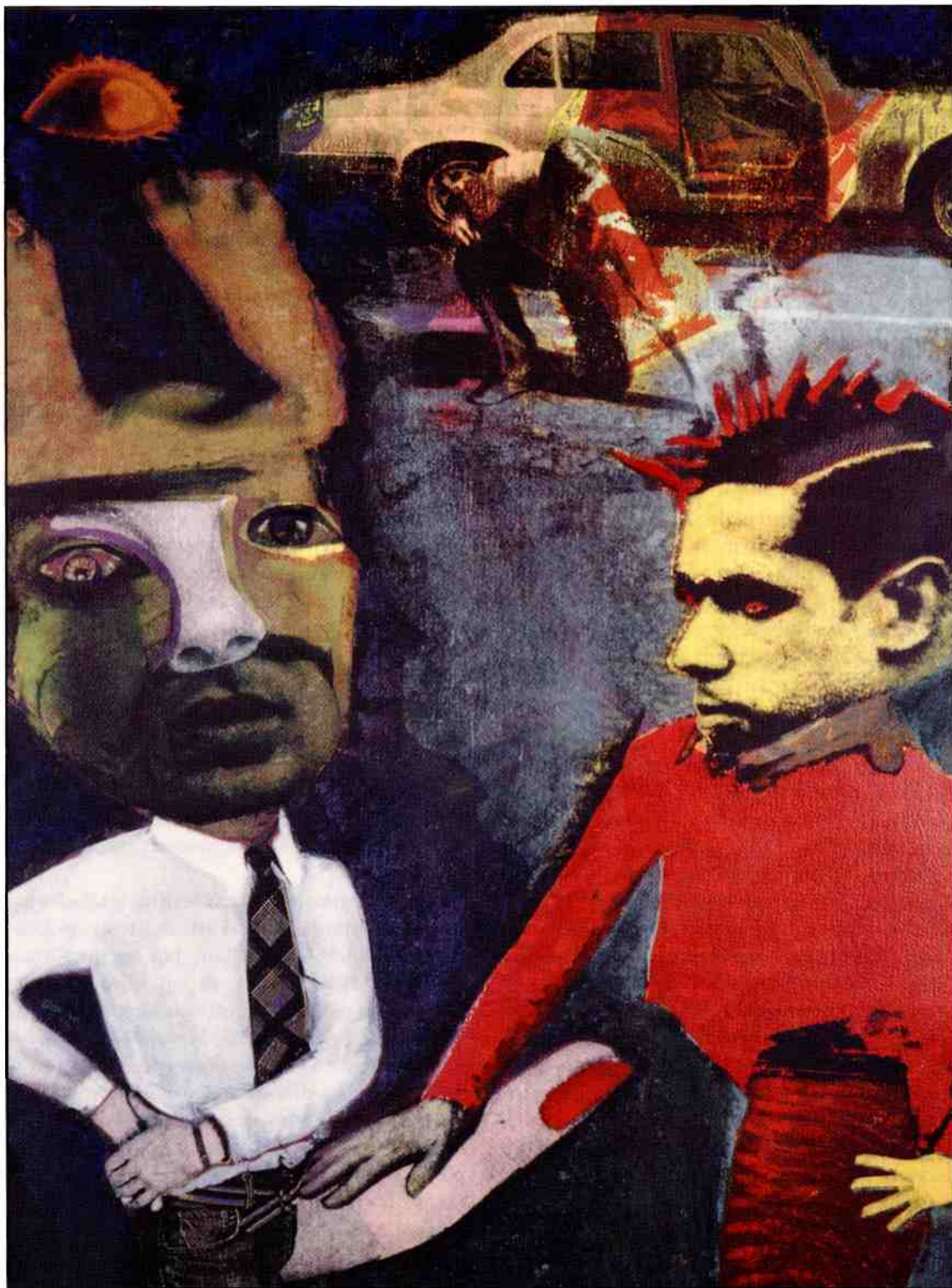
Efter varje kollokviumpresentation diskuteras innehållet. Delar av dessa diskussioner refereras här i sammandrag. Diskussionsledare är Judith Jordan, Jean Baker Miller, Irene Stiver och Janet Surrey samt författaren.

Fråga: Jag satt och räknade en stund, och märkte att du nämnde ordet "mor" åtminstone fem gånger så ofta som "far" i en föreläsning om manlig utveckling. Kan du säga något mer om det positiva i far-och-son relationer när det gäller pojkarnas utveckling i spädbarnsåldern och senare?

Bergman: Jag tror att vi står inför en vändpunkt – vi ser en helt ny typ av fadersomsorg. Jag skulle gissa att de flesta pappor som sitter här är part i en vårdande relation. Jag är helt övertygad om att potentialen finns, och jag tycker mig se tecken på att den håller på att övergå i verklig handling. Vi blir alltmer uppmärksamma på fädernas relationer till sina söner. Å andra sidan har det skrivits mycket om den gamla eller ortodoxa eller klassiska fadersrollen och faderns inverkan på sonen. Det har skrivits mindre om den relationella kontext där männens utveckling sker: det relationella förhållningssättet eller förloppet mellan sonen och modern respektive fadern. I allmänhet är det så, i vår kultur i vår tid, att om man fokuserar på den relationella kontexten för mäns utveckling, tenderar fokus att glida över till relationen med modern och sonens förlust av den typen av gemenskap.

Stiver: Även om man räknar med förändringar, finns det ett antal större problem kring dynamiken. Fadern – och det gäller även den mer upplyste fadern – har som pojke upplevt att han blivit berövad något och varit tvungen att lämna sin tidiga gemenskap med sin egen mamma, som Steve har beskrivit. Det är givet att det finns en massa komplicerade känslor hos en far för hans son. Han kanske ser att den lille sonen av mamman får det som fadern också längtar efter men som är tabuerat för honom. Detta är ett av skälen varför far-och-son-relationen är så mångtydig. Vi ser hur pappor retar och förlöjligar sina söner, och ändå vill de ha känslomässig gemenskap. Även på detta sätt kan rädslan öka.

Steve talade också om hur nödvändigt det är för männen att återvända till kvinnorna – behovet av att så småningom lära sig att dämpa sin fruktan och börja tolerera konflikter. Detta är fortfarande mycket svårt för fäder. De är ofta utomordentligt plågade av avundsjuka eller längtan eller av behovet att förneka detta hos

Eva Zettervall: Tell mama

sig själva och är samtidigt kritiska till dessa känslor hos söner. Söner kan vara synnerligen medvetna om sådana känslor hos sina pappor; många pojkar tvingas att visa upp en falsk personlighet för fadern. Det är en svår situation – och den måste uppmärksammas.

Fråga: Vilka chanser har egentligen relationen mellan man och kvinna? Sitter vi fast i ett personligt dilemma? Är det kulturellt betingat? Är det likadant i hela världen? Var ska man börja?

Bergman: Det bästa svaret är att se sig omkring här ikväll. Det har aldrig varit så många män på våra föreläsningar. Att jag överhuvudtaget blivit ombedd att tala här betecknar början på en väg som leder till en dialog mellan könen. Det händer saker nu som knappast har hänt förut i historien. Som exempel kan nämnas vad som avslöjats – bara under det senaste decenniet – om hur vanligt det är med sexuella övergrepp mot barn. Det finns en oerhört stark önskan hos många män nu att "ingå i relationer". Vi påstår inte att skillnader mellan könen är betingade av biologiska olikheter och därmed omöjliga att förändra – tvärtom. Skillnaderna är förvärvade i relationer. Det är långt ifrån hopplöst.

Surrey: Det som slår mig på våra workshops är hur långt vi kan komma på så kort tid. Vi finner samma dödlägen refererade gång på gång; men hindren är inte oöverstigligen när vi bearbetar dem tillsammans – och det känns mycket hoppfullt. När de manliga deltagarna kommer tillbaka efter att ha suttit tillsammans i sin grupp, har de inte bara blivit vänner utan också godkända varandras närvaro och värdering av relationer, liksom också viljan att lära sig något genom att se hur sårbara de är i sina relationer. När de manliga och kvinnliga deltagarna sedan får möjlighet att gemensamt arbeta med detta, känner männen stödet från andra män och värdet av andra mäns bidrag till diskussionen. I decennier har kvinnor i sina olika stödgrupper kunnat lära sig av varandra och vuxit genom detta; det finns mycket mer kraft, energi och insikt att investera i en relationssituation om män och kvinnor kan hjälpas åt att finna ett kreativt gensvar. Detta är nytt för männen. Jag tror att mycket beror på om män får diskutera och dela upplevelser med varandra, och sedan

deltaga i dialogen med kvinnorna.

Jordan: Jag trodde länge att det här helt enkelt är den västerländska kulturen – konkurrensinriktad, individualistisk, självtillräcklig. Men interkulturella data visar att USA ligger utanför normen när det gäller individualism och konkurrensinriktning, och vi framhårdar i att fostra våra söner till soldater – vare sig det gäller för slagfältet eller industrin; man fostrar inte soldater till att bli inkännande, lyhörda människor med omsorg om andra. Jag tror att tiden är mogen att inse att den individualistiska inställningen inte i längden ger ekologisk och ekonomisk framgång, och den insikten kommer att förmå systemet att söka nya paradigmer. Det ger mig ett visst hopp.

Surrey: Kärnkraften och det globala perspektivet – allas beroende av alla och nödvändigheten att leva med en annan sorts medvetenhet – kräver verkligen att vi mycket mer än under de senaste 3000 åren blir uppmärksamma på möjligheterna att överleva. Jag tror att starka krafter är i rörelse för att åstadkomma en förändring.

Miller: Jag tror inte Steve avsiktligt målade i dystra färger, utan snarare att han försökte att seriöst beskriva djupt rotade problem – och möjligheterna till en öppning för att åstadkomma förändring.

Fråga: Vilken roll spelar mödrarna när det gäller den brutna gemenskap som pojkarna upplever?

Miller: När mina pojkar växte upp, intalades jag och andra mammor att vi inte fick fostra pojkarna så de blev som flickor. Jag var ju förstås psykoanalytiskt tränad, så jag hörde kanske ännu mera om detta, men kanske inte. Det var ett hemskt förbud för oss. Men vi tog det till oss och kände att vi skulle göra svår skada om vi fortsatte att ha den nära gemenskap med våra söner som kändes naturlig för oss. Det var farligt, fick vi lära oss. Jag tror att det här håller på att ändras.

Fråga: Menar ni att män är sämre än kvinnor när det gäller att vara part i en relation?

Bergman: Jag vill först och främst betona än en gång att jag inte talar om alla män i alla tider och alla kulturer. Det finns män som är helt kapabla att ingå i en relation, och det finns kvinnor som är helt inkapabla. Men det finns

ändå mönster och fakta som i stort sett inte kan förnekas: När vi talar om ömsesidiga relationer – i termer av äkthet, empati och att ge varandra styrka – den process som innebär att man vårdar relationen och deltar aktivt och med intresse i en annan människas utveckling genom en relation, har män och kvinnor inte samma förmåga och motivation. Män har inte fått lära sig att ta vård om relationella förlopp och kontexter på samma sätt som kvinnor. Det betyder inte att män inte har lärt sig att vårda på andra sätt – män är duktiga på många andra vis, vilket jag har visat i detalj.

Jag vill också än en gång betona att om och när män är motiverade, kan de lära sig ömsesidighet i relationsprocessen. Men trots allt tror jag att vi män måste se fakta i ögonen: om man fokuserar på ömsesidigheten i ett förhållande, har vi mycket att lära. Det är inte fråga om att jämföra könen. Kvinnliga författare har talat och skrivit mycket om kvinnors tillkortakommanden i relationer.

Slutligen vill jag framhålla att utforskningen bara har börjat. Jag hoppas att män och kvinnor ska ansluta sig till denna upptäcktsresa, befria fråns försvarsmekanismer och fruktan, i en anda av skapande ömsesidighet.

Översättning: Inger Henrysson

LITTERATUR

- Bly, R. citerad i Gabriel, T. *The call of the wildman*, New York Times Magazine, 14 oktober, 1990. Även citerad i Nelson, J. B. *The Intimate Connection*, The Westminster Press, Philadelphia, PA, s 11.
- Chodorow, N. *The reproduction of mothering*, University of California Press, Berkeley (1978).
- Erikson, E. *Childhood and society*, Norton, New York (1963).
- Gerzon, M. *A choice of heroes*, Houghton Mifflin, Boston, MA (1982).
- Gilligan, C. *In a different voice*, Harvard University Press, Cambridge, MA (1982).
- Jordan, J. *Empathy and self-boundaries*. Work In Progress, No 16, Stone Center Working Paper Series, Wellesley, MA (1984).
- Kernberg, O. *Object-relations theory and clinical psychoanalysis*, Jason Aronson, New York (1976).
- Kohut, H. *The restoration of the self*, International Universities Press, New York (1977).
- Lennon, J. *Beautiful Boy*. Double Fantasy. The David Geffen Company. Lenono Music (BMI).
- Mahler, M. *The psychological birth of the human infant*, Basic Books, New York (1975) s 53.
- Miller, J. B. *The construction of anger in women and men*. Work in Progress, No 4, Stone Center Working Paper Series, Wellesley, MA (1983). Sv. övers. Vredens konstruktion hos kvinnor och män. *Det kvinnliga perspektivet*. Svenska föreningen för psykisk hälsovårds monografiserie nr 26, 1987.
- Miller, J. B. What do we mean by relationships? *Work in Progress*, No 22, Stone Center Working Paper Series, Wellesley, MA (1986).
- Miller, J. B. & Surrey, J. *Revisioning women's anger*. The personal and the global, Work in Progress, No 43, Stone Center Working Paper Series, Wellesley, MA (1990).
- Nelson, J. B. *The intimate connection*, the Westminster Press, Philadelphia, PA (1988).
- Osherson, S. *Finding our fathers*, Fawcett Columbine, New York (1987) s 29.
- Pleck, J. *The myth of masculinity*, MIT Press, Cambridge, MA (1981).
- Shem, S. *The House of God*, Dell, New York (1985).
- Shem, S. *Fine*, Dell, New York (1985).
- Stern, D. *The interpersonal world of the infant*, Basic Books, New York (1985).
- Stiver, I. Beyond the Oedipus complex: Mothers and daughters. *Work in Progress*, No 26, Stone Center Working Paper Series, Wellesley, MA (1986).
- Surrey, J. The "self-in-relation": A theory of women's development. *Work in Progress*, No 13, Stone Center Working Paper Series, Wellesley, MA (1984).
- Surrey, J. Relationship and empowerment. *Work in Progress*, No 30, Stone Center Working Paper Series, Wellesley, MA (1987).
- Tannen, D. *You just don't understand*, William Morrow, New York (1990).
- Watkins, M. Personliga uppgifter, (1990).

SUMMARY

Current theories of male psychological development emphasize the primary importance of the "self" and fail to describe the whole of men's experience in relationship. Men as well as women are motivated by a primary desire for connection, and it is less accurate and useful to think of "self" than "Self-in-relation" as a process. As with women, the sources of men's misery are in disconnections, violations and dominances and in participating in relationships which are not mutually empowering. However, the specifics of men's development differ in several important ways.

Stephen J. Bergman
The Stone Center
Wellesley College
Wellesley
MA 02181